

Dočkalová, Marta; Koštuřík, Pavel

Seskupení hrobů nositelů kultury s lineární keramikou na neolitickém sídlišti v Těšeticích-Kyjovicích, okr. Znojmo

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická. 1996, vol. 45, iss. M1, pp. [5]-30

ISBN 80-210-1526-8

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113713>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

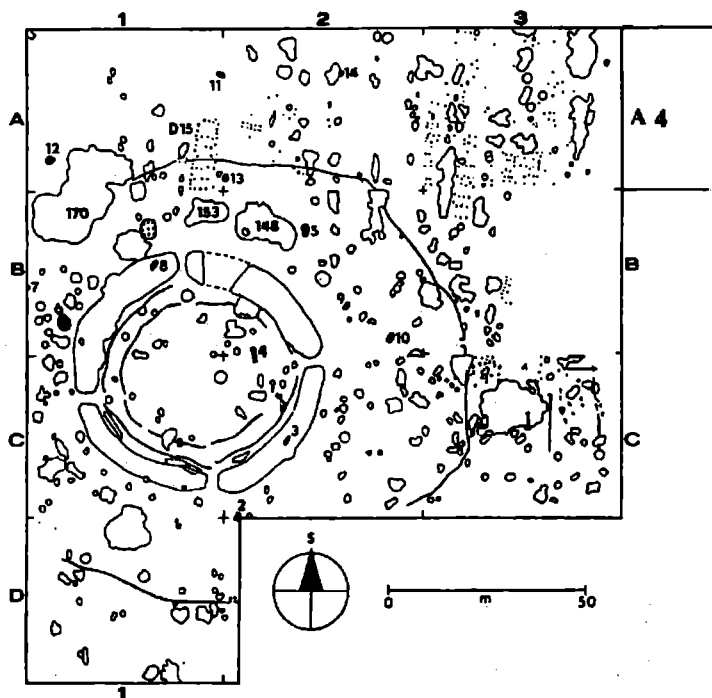
MARTA DOČKALOVÁ — PAVEL KOŠTUŘÍK

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

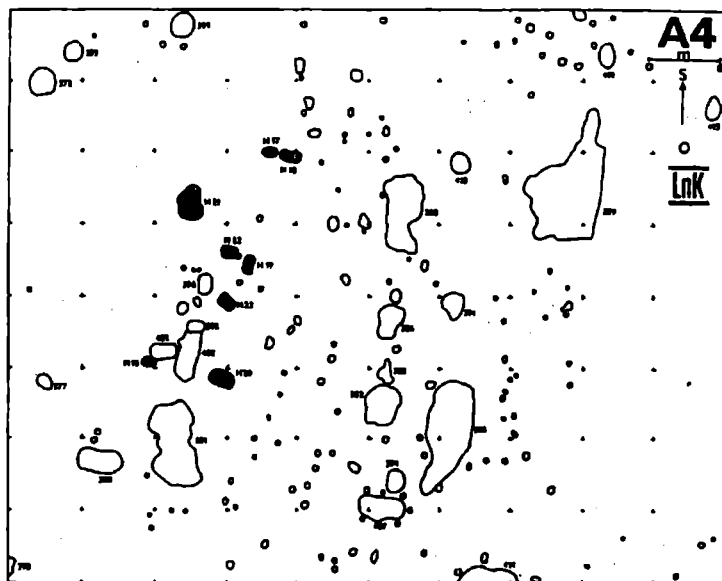
Již při skrývání ornice při terénním výzkumu v roce 1991 v sektoru A 4 pomocí těžké mechanizace bylo pozorováno, že některé objekty svou svrchní částí zasahují do horních částí ornice a v důsledku toho jsou hlubokou orbou postupně ničeny. Totéž platí o hrobech, z nichž některé byly uloženy velmi mělko a intenzivní zemědělská činnost mnohé z nich naprosto zničila. Při kontrole skrývky v tomto sektoru na úrovni mezi ornici a podložím docházelo k obnažování ojedinelých lidských kostí, jejichž stav byl velmi špatný. Záhy se rozsypávaly a nebylo možné je uchránit. Právě v okolí kumulace těchto kostí se později při výzkumu našly další kostrové hroby, což svědčí o větší koncentraci a je možné připustit, že právě v těchto místech existovalo menší pohřebiště. Jeho rozsah nelze prozatím bezpečně určit a není vyloučeno, že další hroby budou vystupovat i na nově skrytém sektoru B 3, který je připraven k výzkumu na archeologickou sezónu roku 1996.

Výrazná kumulace těchto hrobů se nalézá východně od kruhového opevněného areálu a rovněž od vnější palisády (obr. 1). Je nedílnou součástí neolitického sídliště lidu kultury s lineární keramikou. Jeho poloha poblíž sídlištních a blíže nerozlišitelných sídelních objektů snad umožňuje interpretovat kumulaci hrobů jako rodové pohřebiště v rámci tehdejší osady. Není však jednoznačné, zda všechny hroby byly přibližně časově shodné, nebo jejich časové rozpětí je větší.

Podle situačního plánu (obr. 2, 3) leží hroby v pásu čtverců 3, 4, s výjimkou hrobu H 18 (zasahuje do čtverce 5 b, c) a hrobu H 15 (čtverec 2,3 e). Na severní straně sektoru A 4 zasahují hroby až po hliník 373. Hrob H 21 zabíhá do sektoru D a hroby H 17 a H 18 se téměř dotýkají sektoru H tohoto hliníku. Na jižní straně byl nalezen hrob H 15 u objektu 401 (narušený částečným vzájemným překrytím) a hrob H 20 ležící v bezprostřední blízkosti obj. 403. Prozatím patří k uvedené kumulaci kostrové hroby : H 15, H 17, H 18, H 19, H 20, H 21, H 22, H 23, tedy osm hrobů.

Obr. 1. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Centrální areál lokality s jednotlivými sektory.

Obr. 2. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Kumulace hrobů kultury s lineární keramikou v sektoru A 4 vně sídlištní zástavby (H15 — H 23).

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

V roce 1986 byl na neolitickém sídlišti v Těšeticích odkryt první hrob H 11 kultury s lineární keramikou (Košťufík-Lorencová 1989–1990, 103 — 126), v sektoru A 1 ve čtvercích 10c a 11c. Při terénním výzkum od roku 1986 do roku 1994 bylo doposud na neolitickém sídlišti v Těšeticích odkryto celkem devět hrobů z období kultury s lineární keramikou.

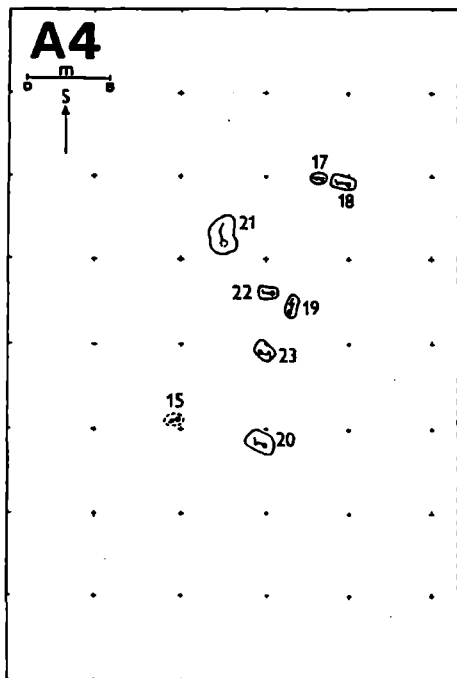
I. POPIS HROBŮ:

Keramický, antropologický a osteologický inventář

HROB 15

Byl objeven v roce 1991, nacházel se ve čtvercích 2, 3 e sektoru A 4. Při skrývání ornice byl rozpoznán v hnědém nadloží těsně pod ornici. Ležel JV u objektu 401 a na Z sousedil s objekty 374 a 376, jeho silné rozrušení způsobila orba. V těsné blízkosti hrobu vystupovaly nálezy kultury s lineární keramikou (dále jen Lnk) a opracované kameny. Nad hrobem se nalézala kamenná podložka a poblíž hrobu kousky tuhy. Jedinec byl uložen v silně skrčené poloze na levém boku. Orientace: Z — V, hlavou k V, obličejem k J, končetinami k Z.

Jediný nález v bezprostřední blízkosti kostry spočíval nad kolenem ohnuté pravé končetiny, byl to atypický keramický fragment. Další nálezy z hrobu představují drobné keramické fragmenty kultury Lnk. Na některých můžeme rozlišit zbytky lineární výzdoby (např. obr. 4: 3, 5, 6, 9), jiné jsou bez výzdoby. Na jednom fragmentu vystupuje plastický výčnělek (obr. 4:10). Dále bylo v hrobě nalezeno červené barvivo, 7 ks mazanice, 2 menší kameny, 2 zlomky broušené kamenné industrie (svor s granátem, pravděpodobně z moravika dyjské klenby — např. okolí Vranova a zelené břidlice), čepelka (rohovec typu Krumlovský les II a rohovec typu Krumlovský les I), část valounu (radiolarit) a zlomek grafitu.

Obr. 3. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Rozmístění hrobů kultury s lineární keramikou v sektoru A 4.

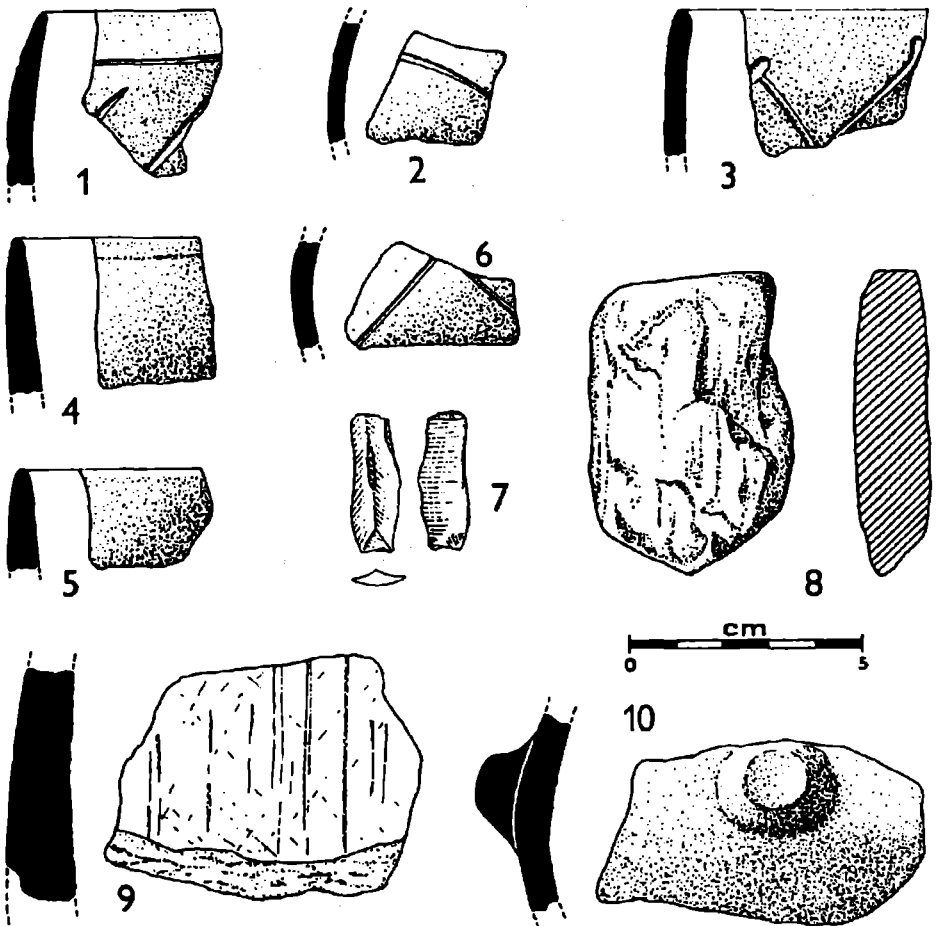
Přesné obrysy hrobové jámy nebyly zjištěny. V jámě ležela částeč-

ně zachovalá kostra nedospělého jedince (obr. 5), silně narušená půdní korozi.

Z lebky se zachovala levá polovina kosti temenní a neúplná část kosti týlní, zlomky kostí spánkových a lebečních. Dvacet izolovaných zubů z horní a dolní čelisti a levá polovina dolní čelisti s přítomností mléčných a trvalých molárů.

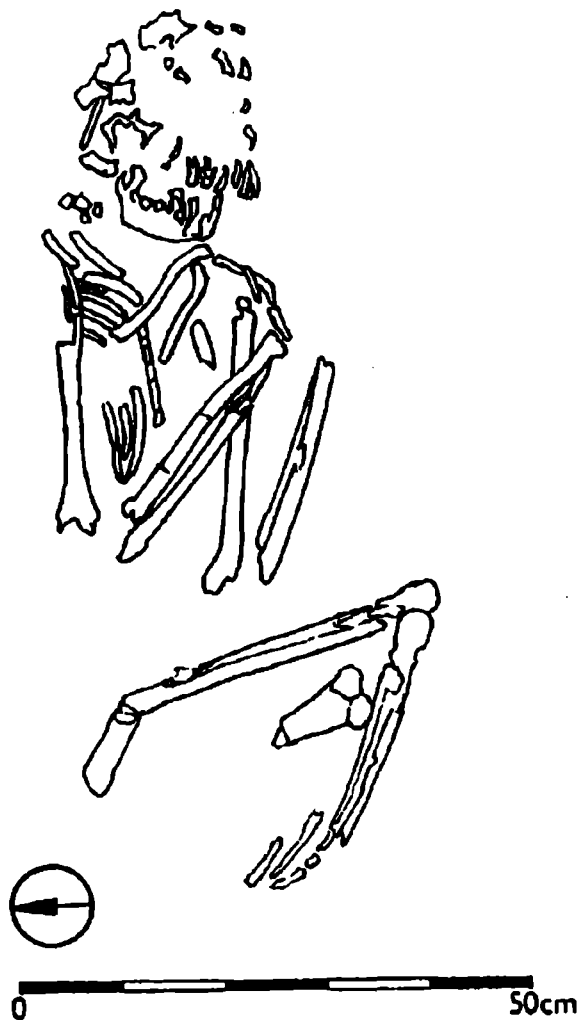
Postkranialní skelet, i když byl značně zlomkovitý, má zachovány distální části tibií a humeru, proximální části femurů.

V místě hrobové jámy byly roztroušeny různé zbytky zvířecích kostí: *Bos taurus* — molár M3/sin. a phalanx II. *Sus scrofa dom.* — fragmenty humeru sin. a dex. distální epifyzy a diafyzy. Jeden fragment thalu sin. *Sus scrofa* (?) — fragment moláru. *Capra/Ovis* — fragment tibia dex., a dist. epifyza a diafyza.

Obr. 4. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Keramické nálezy z hrobu H 15.

HROB 17

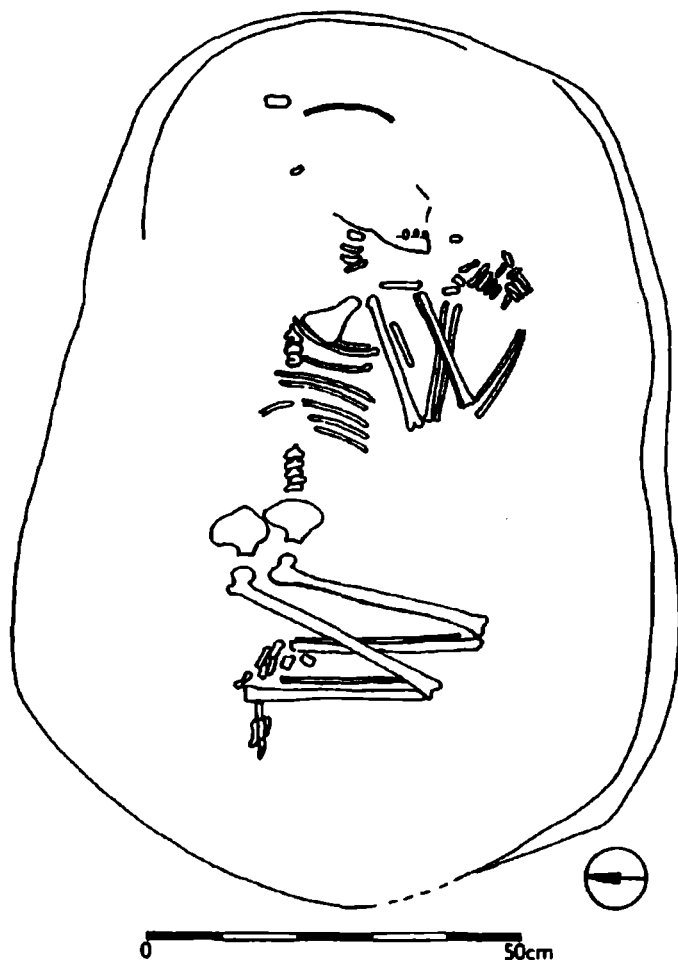

Obr. 5. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Dětská kostra H 15.

Stejně jako předchozí hrob byl objeven v roce 1991, nacházel se ve čtvercích 4 b, c sektoru A 4. Bezprostředně sousedil s hliníkem 373 a dotýkal se ho SZ obvodem hrobové jámy v délce asi 62 cm. Vystupoval na úrovni sprašového podloží. Hrobová jáma se téměř od okolního terénu nelišila, pouze nález zubů a zlomků kostí signalizoval přítomnost hrobu. Zásyp hrobové jámy měl béžovou, místy slabě nahnědlou barvu. Hrobová jáma měla přibližně oválný tvar s delší osou ve směru V-Z se zahluobením pouze 4–6 cm pod povrchem, a nejhlubším místem při dotyku s hliníkem (8 cm). Rozměry hrobové jámy: $d = 117$ cm, max. $\text{š} = 78$ cm, max. $h = 8$ cm. Uprostřed hrobové jámy ležela kostra na levém boku v silně skrčené poloze, délka uložení od lebky po konec chodidla činila 86 cm. Pohřbený jedinec směřoval hlavou k V, obličejem k J a skrčené dolní končetiny byly orientovány k Z. Lebka se velmi špatně dochovala stej-

ně jako ostatní části skeletu.

Z lebky jsou zachovány jen fragmenty. Ve zlomku dolní čelisti jsou mléčné a trvalé zuby. Postkraniální skelet se téměř nezachoval, byl narušený a ztrávený půdní korozí. Poblíž kostry nebyla žádná keramika, pouze na sedmi místech se objevovaly drobné úzké a zahrocené mušličky bílé barvy (obr. 6).

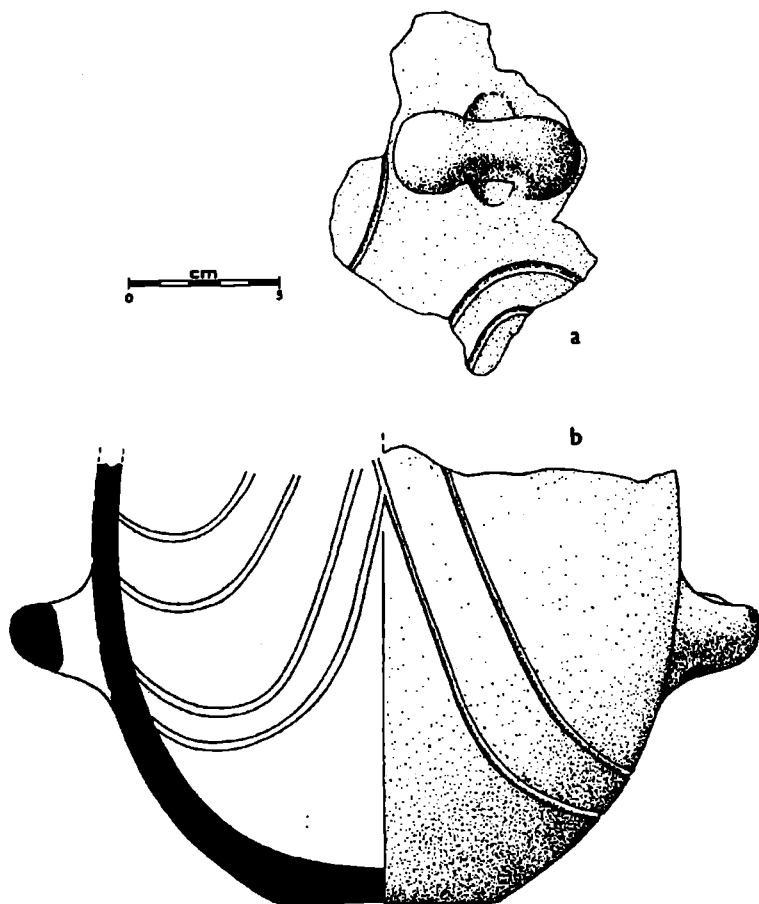

Obr. 6. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Dětská kostra H 17.

HROB 18

Byl zjištěn a zkoumán v roce 1992. Nacházel se ve čtvercích 4, 5 b, c sektoru A 4. V Z části sousedil s hrobem H 17 a s hliníkem 373. Hrobová jáma nevystupovala příliš zřetelně, spíše splývala s okolním terénem. Výrazným signálem pro nález hrobu byla velká část nádoby, která vystupovala zhruba 3 cm nad úroveň hrobové jámy. Nádoba se nalézala v rohové části hrobové jámy mezi jižní delší stěnou a kratší stěnou východní. Rozměry hrobové jámy: d = 150 cm, š u nohou = 67 cm, š u nádoby = 75 cm, h u hlavy = 58 cm, h u nohou = 57 cm. Poloha nádoby: ode dna hrobové jámy u lebky po vrchol nádoby 50 cm, od vrcholu lebky po nejvyšší bod nádoby 40 cm. Zásyp hrobové jámy: Svrchní vrstva nebyla příliš výrazná, ale lišila se od okolního sprašového podloží hnědou barvou

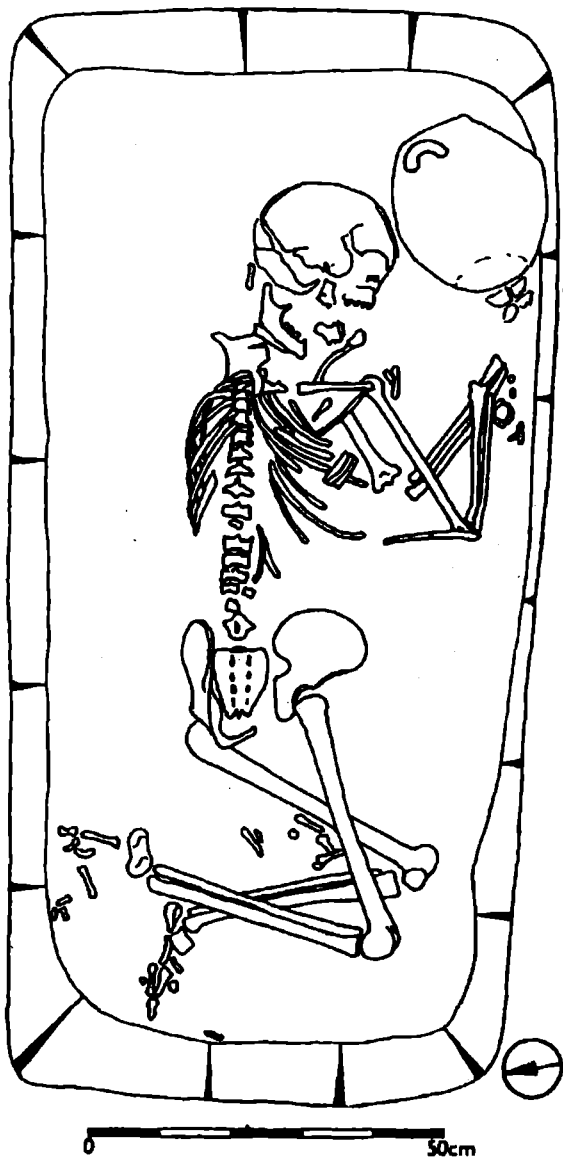
SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

Obr. 7. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Část láhve z hrobu H 18.

s průsaky vápenatých kongrecí. Jiný charakter má zásyp pod nádobou, kde můžeme pozorovat od povrchu do hloubky 28 cm šedé souvrství se spraší a vápenatými kongrecemi (měřeno od V stěny). Směrem do středu hrobové jámy se souvrství svažuje do hloubky 40 cm. Nepochybně vzniklo postupným zasypáváním a to tak, že po uložení jedince do hrobu dochází k zasypávání mrtvého jen částečně vrstvou spraše a hnědé zeminy o mocnosti asi 17 cm. Poté je hrobová jáma zasypávána od kratší východní stěny, o čemž svědčí šedé souvrství promísené spraší a vápenatou kongrecí, které je mocné v okolí nádoby 28 cm (měřeno od povrchu). Toto souvrství se postupně směrem ke středu hrobové jámy svažuje do hloubky 40 cm. Při postupném zasypávání hrobu byla nakonec do rohu, který tvoří delší jižní strana hrobové jámy a kratší východní stěna, položena část ná-

doby. Popis části nádoby (obr. 7): Dno a spodek nádoby s částečně dochovalou výdutí, z níž vybíhá ucho se svislým provrtem. Tělo fragmentu zdobí široká jednoduchá a dvojitá linie vytvářející oblouk, v keramickém těstu je patrná příměs slídy a červeného barviva. Výpal je nekvalitní. Uvnitř nádoby se nacházejí zbytky červené barvy. Červené barvivo obklopovalo rovněž lebku a ulpělo na temenní a týlní části lebky.

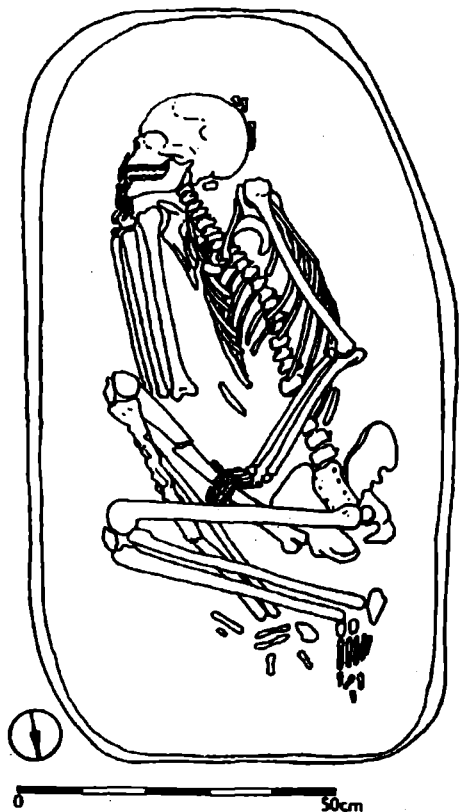

Obr. 8. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Kostra mladé ženy H 18.

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

Kostra juvenilního jedince byla poměrně dobře zachovaná (obr. 8), pouze půdní tlak poškodil lebku a spolu s půdní korozí ji narušil. Lebeční báze a levá polovina horní čelisti se nezachovala. Postkraniální skelet je dosti gracilní, zachovala se část hrudníku, horní i dolní končetiny.

HROB 19

Obr. 9. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Kostra muže H 19.

jedince je překvapivě malá vzhledem k velmi robustnímu postkraniálnímu skeletu.

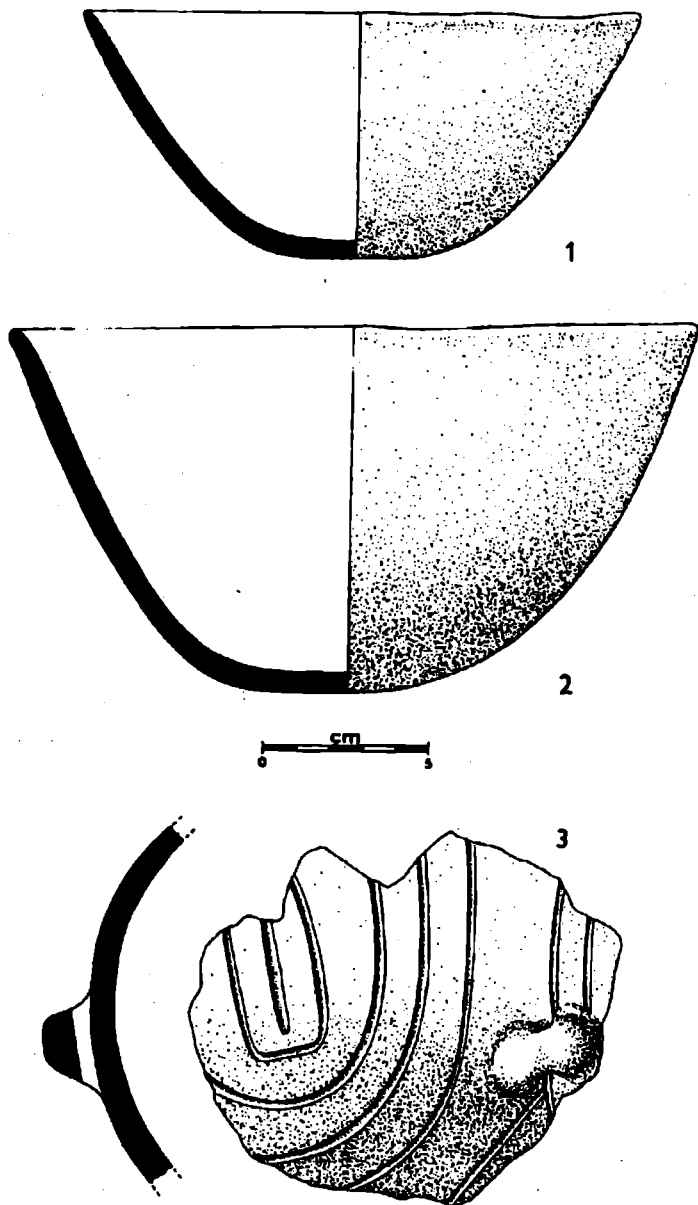
HROB 20

Rovněž se zkoumal v roce 1992 a byl objeven ve čtvercích 3, 4 f sektoru A 4. Sousedil s objektem 403 na jižní straně a s objektem 400 na SZ straně. Špatně čitelná hrobová jáma měla tvar nepravidelného obdélníku. Při preparování hrobu byl zjištěn schodek v hloubce 40 cm od dnešního podloží v místech za hlavou a u levé ruky, který v této části končí až nad kolenem levé nohy. Rozměry

Byl zkoumán v roce 1992 a ležel ve čtverci 4 d sektoru A 4. Sousedil s kulovými jamkami (821, 822), na SZ s hrobem H 22 a na Z s objektem 396. Hrobová jáma nebyla vůbec patrná. Zjistil se při vybírání kulové jamky, která byla umístěna v místech lebky. Pohřbený jedinec spočíval v silně skrčené poloze na pravém boku hlavou k J, obličejem k Z, končetinami k S. Hrob obsahoval několik atypických fragmentů kultury s Lnk. Hrobová jáma měla oválný tvar s orientací SV — JZ, o rozměrech: d = 125 cm, š = 67 cm, h = 18 cm.

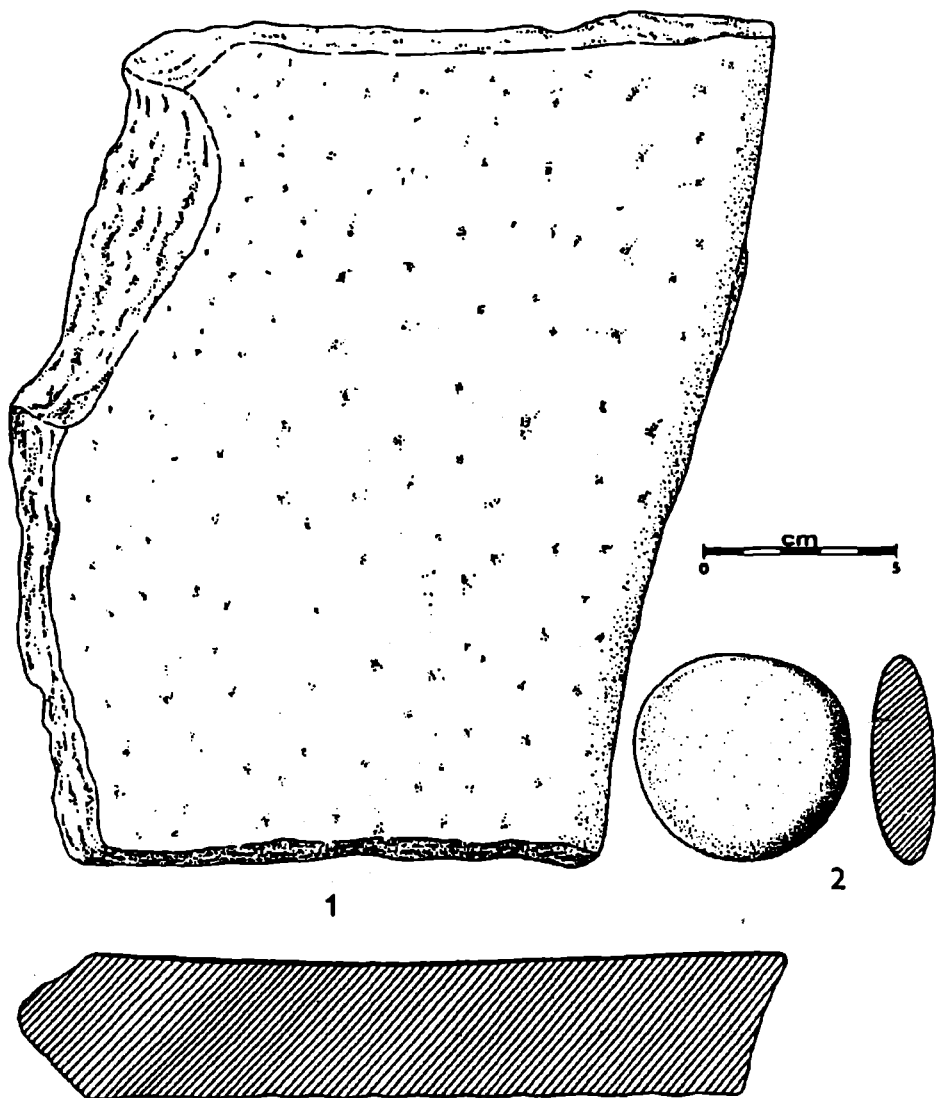
Kostra nedospělého jedince byla velmi dobře zachována (obr. 9), měla netradičním způsobem umístěné horní končetiny. Dlaň levé ruky byla zapřená o pravé stehno a prsty levé ruky obepínaly stehenní kost. Pravá ruka směřovala k hlavě, ležela dlaní vzhůru, její prsty byly těsně přimknuté k dolní čelisti. Lebka u tohoto

hrobové jámy: $d = 165$ cm, š VJ stěny = 97 cm, š SZ stěny = 75 cm, $h = 72$ cm. V hrobovém zásypu byly nalezeny fragmenty dvou misek kónického tvaru (obr. 10: 1–2). Popis hrobové jámy: nepravidelná oválná jáma orientovaná ve směru SZ-VJ. Ve východní části, kde byly nohy pohřbeného jedince, byla jáma užší.

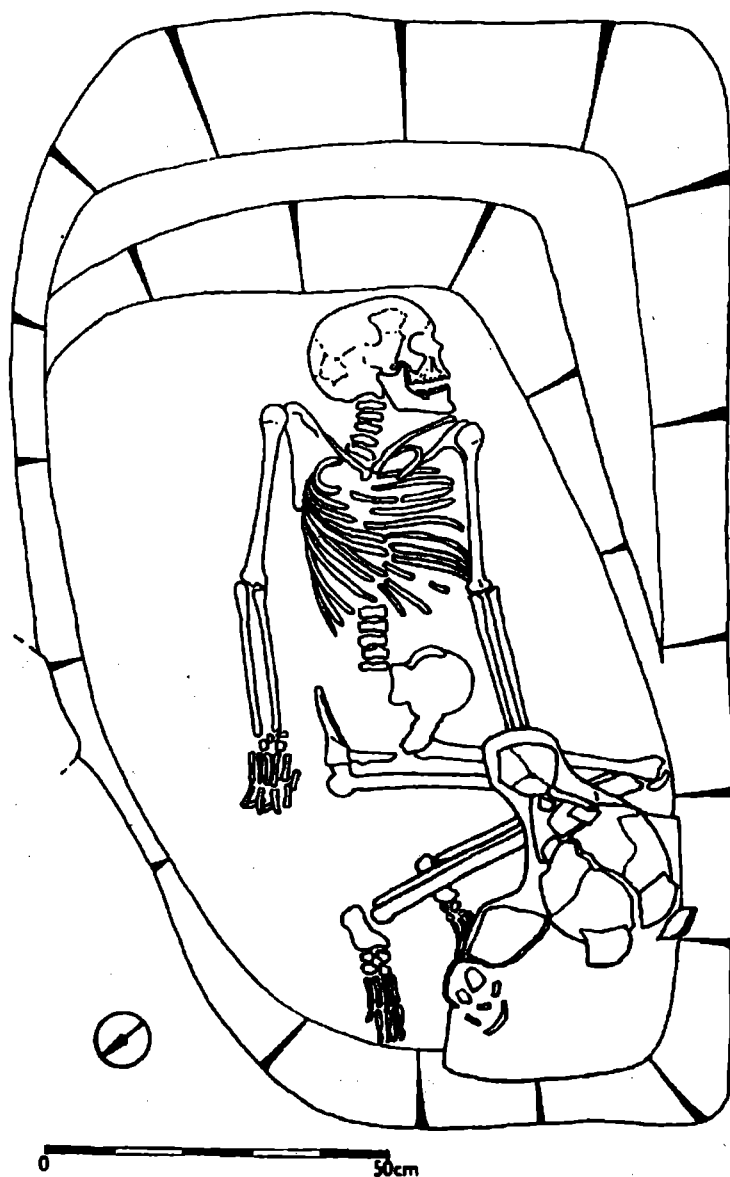

Obr. 10. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1–2 — kónické misky z hrobu H 20, 3 — část nádoby z hrobu H 23.

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

Obr. 11. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Podložka a obláček z hrobu H 23.

Obr. 12. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Kostra muže H 20.

Na kratší východojižní stěně byla v hloubce 40 cm od povrchu lavice, tato se v polovině hrobové jámy vytratila a dále nepokračovala. Poloha keramických fragmentů v hrobové jámě, z nichž se slepily dvě misky, nebyla ve stejné výši a pohybovala se od 7 cm do 14 cm. Též uložení se koncentrovalo v západní třetině hrobové jámy, a to v následujícím uspořádání: první shluk keramických frag-

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

mentů se nalézal 12 cm od západní stěny a 30 cm od stěny jižní, druhá koncentrace se vyskytovala 20 cm od západní strany hrobové jámy a 26 cm od jižní strany, třetí kumulace keramických zlomků se objevila na úrovni 25 cm od západní stěny a sahala až do 57 cm od téže stěny. Obě misky kónického tvaru nenesou výzdobu (obr. 10: 1–2). Shluky nádob ležely nad kostrou ve výši 50–60 cm ode dna hrobové jámy. Podle pozorování v terénu je nesporné, že byly do hrobu uloženy až po částečném zasypávání hrobové jámy v místech nad skrčenými nohama, což nesporně prokázal profil zásypu. Největší shluk střepů (třetí kumulace) se vyskytovala v místech nad úhlem, který svíralo chodidlo a dlouhá kost nohy. Situace při rozebírání bloku pod nádobami: do hloubky 22 cm od uložení fragmentů nádob se objevovalo probarvení hlíny, dále ke dnu pouze čistá spraš, místy promísená vápenatými konkrécemi. Od severozápadní kratší stěny je zásyp poněkud mělčí a směrem ke středu hrobové jámy se zvětšuje.

Kostra nedospělého jedince (obr. 12) měla mírně poškozenou lebku a dobře zachovalý postkraniální skelet.

HROB 21

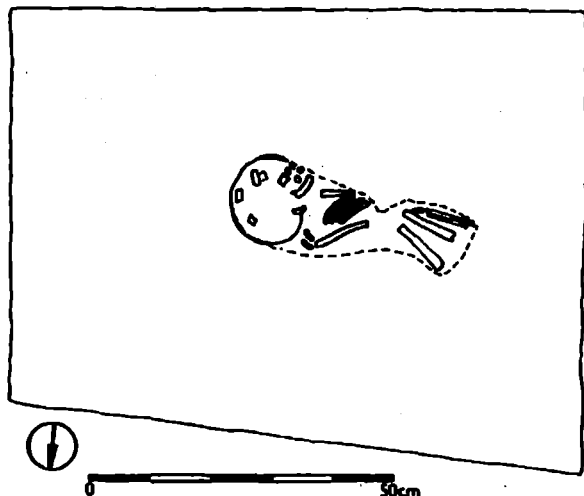
V závěru výzkumné sezóny v roce 1992 byl odkryt sekundárně narušený hrob dospělého jedince. Nacházel se na J okraji hlínku 373 ve čtverci 2 — 3 — 4 a, b, c u severní části obj. 406, sektoru A 4. Původní uložení, či obrys hrobové jámy nebylo možné zjistit. V oválné prohlubni o velikosti cca: $d = 180$ cm, $š = 150$ cm byly rozházené a zpřeházené kosti dlouhých končetin a jednotlivé části skeletu (obr. 13). V povrchové části v hloubce do 20 cm byla umístěna hlavní kumulace: úlomek horní čelisti a izolované zuby. Z postkraniálního skeletu se zachovalo pět bederních obratlů, levá klíční kost, hrudní kost, dvě kosti stehenní, dvě kosti holení, neúplné kosti lýtkové, levé chodidlo a části pánevních ksoť. V hloubce od 20 do 40 cm byla roztroušena jednotlivá žebra, zlomky hrudních lopatek silně pokryté vrstvou sintru. Vrstva mezi 40 — 65 cm byla sterilní — bez nálezů. V hloubce od 65 — 85 cm byly izolované zlomky kostí lebečních, pravá dětská stehenní kost.

Obr. 13. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo.
Narušený hrob H 21.

V tomto sekundárně narušeném hrobu byly uloženy kosterní pozůstatky dvou jedinců.

HROB 22

Obr. 14. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Dětská kostra H 22.

lezla velmi porušená dětská kostra a slabě se rýsující hrobová jáma. Rozměry : d = 95 cm, š = 60–79 cm, hl = 22 cm; sklon dna hrobové jámy je od S na J a dosahuje 14 cm, přičemž hlubší byl na jižní straně. Orientace rozrušené kostry: zbytky lebky směřují na V, rozrušené končetiny na Z. Hrob neobsahoval žádné přídavné předměty.

Z celé kostry dítěte (obr. 14) se zachovaly drobné zlomky a úštěpy dlouhých kostí, mléčné zuby a korunky mléčných zubů.

HROB 23

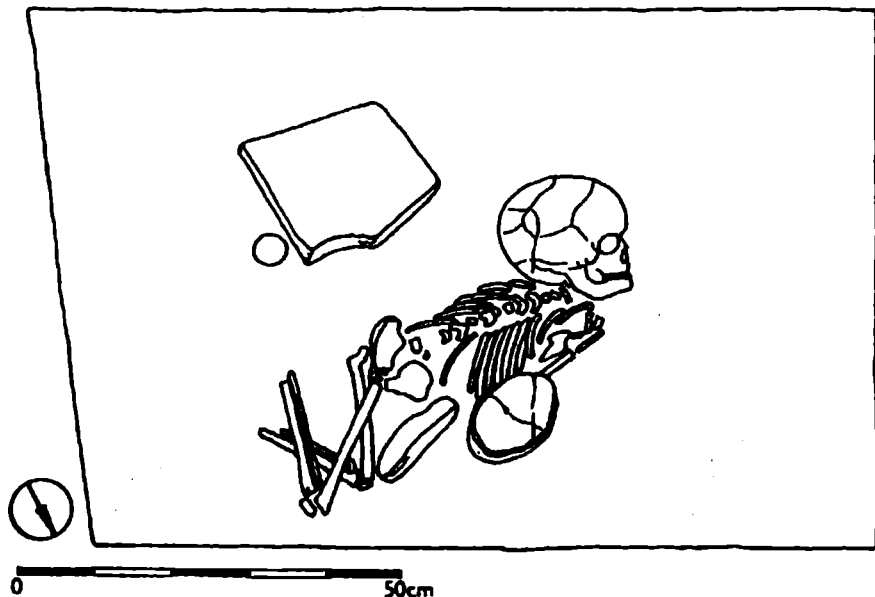
Sousedil na S s hrobem H 22 a na Z s obj. 396. Ležel ve čtvercích 3, 4 d,e v sektoru A 4. Byl rovněž zjištěn až při revizi a vybírání druhých polovin kůlových jámek. Při zkoumání kůlové jamky č. 830 se našla lebka a po snížení sprašového podloží cca o 2 cm se rozpoznala nevýrazná hrobová jáma orientovaná ve směru SZ-VJ. Zásyp tvořila spraš slabě promísená černohnědými skvrnami podobné struktury, jak se rýsují pozůstatky po kořenech. Rozměry hrobové jámy: d = 110 cm, š = 73 cm, max. hl = 24 cm v části JV; 18 cm v části SZ. Kostra spočívala ve skrčené poloze s hlavou abnormálně položenou ve směru JZ. Po pravé straně skeletu ležela neúplná nádoba (obr. 10:3) a na levé straně podložka se stopami červeného barviva, podobné stopy červeného barviva měl i nedaleko ležící oblázek. Po pravé straně skeletu ležel kámen v šikmé poloze. Podobně jako u hrobů H 18 a H 20 byl kámen a keramika nad kostrou v zásypu, pouze podložka a oblázek vystupují na dně hrobové jámy. Popis nálezů: oblázek

Sousedil s hrobem H 19 na východní straně a nalézal se ve čtverci 4 d. Byl rozpoznán při revizi a vybírání druhých polovin kůlových jámek (č. 823 a 824) po jednoleté pauze. Při této příležitosti je nutné zdůraznit, že na začistěné ploše se hrobová jáma vůbec nerýsovala. V kůlové jamce č. 823 byly nalezeny kůstky a dětské zuby. Po částečném snížení okolního terénu tvořeného spraší se na-

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

světle šedé barvy o průměru 5 cm (obr. 11:2), zlomek podložky tvaru nepravidelného lichoběžníku, na němž jsou místy stopy po červeném barvivo (obr. 11:1), část výdutě větší nádoby, kterou zdobí široké a hluboké rýhy vytvářející „áčkový ornament“ a svisle provrtaný výčnělek umístěný na výduti (obr. 10:3).

Kostra dítěte (obr. 15) s mírně poškozenou lebkou byla dobře zachovaná, i když skelet byl částečně rozrušený půdní korozi, některé drobné kůstky se nezachovaly.

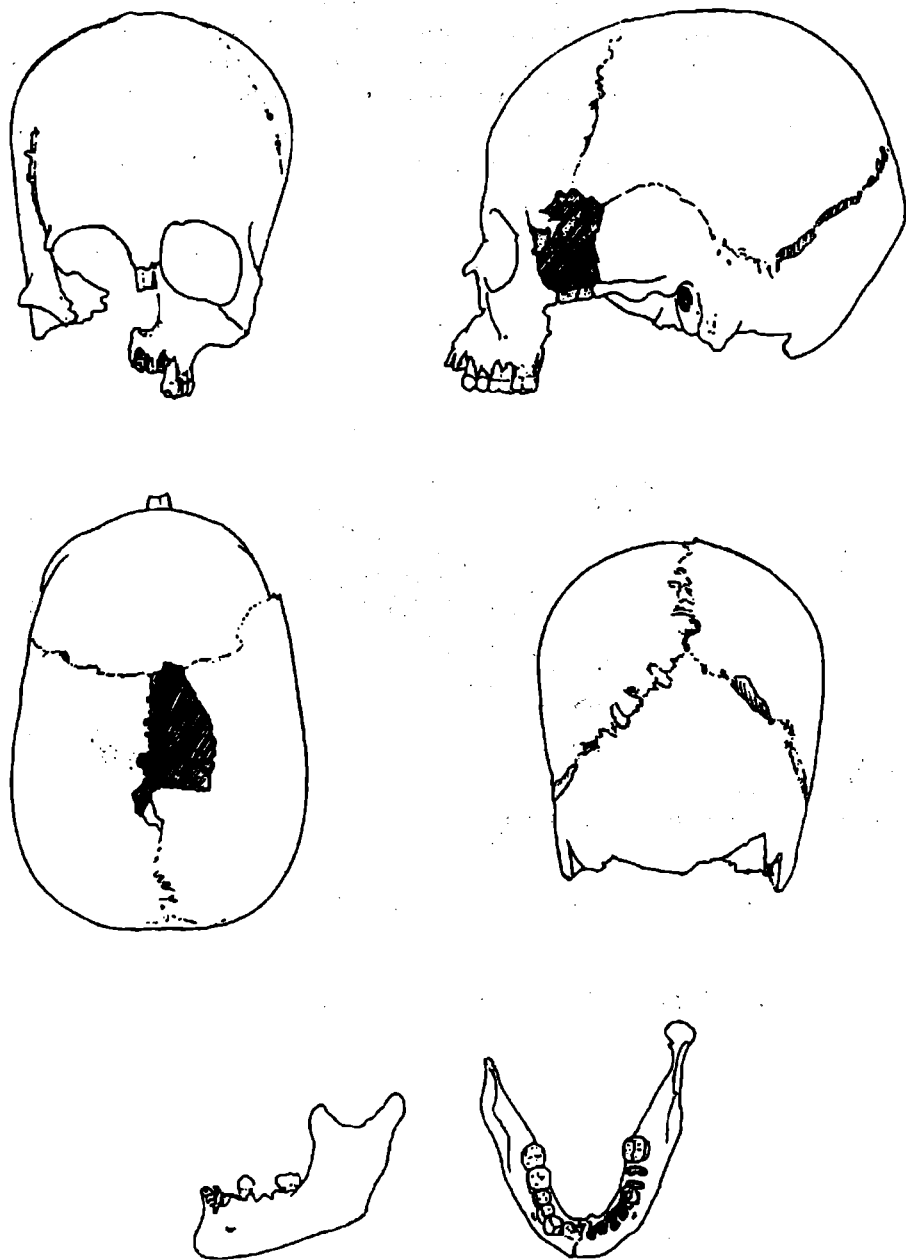

Obr. 15. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Dětská kostra H 23.

II. ANTROPOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA

Hrob 15/1991 — Zachovalá část lebeční klenby (temenní a týlní) je oble kle nutá, lebeční švy jsou otevřené, svalový reliéf je nevýrazný. Čelist je středně velká, s výraznější mírně hranatou bradou a s přítomností molárů mléčných (m2) a trvalých (M1, M2) a řezáku (I2), se založenou korunkou prvního třenového zubu (P1). U izolovaných zubů mléčných byl zjištěn zubní kaz u korunky moláru z horní čelisti (m 2). Trvalé zuby jsou středně velké, zdravé a bez kazů.

Kosti lebeční vykazují střední robusticitu. U pozůstatků dlouhých kostí je nevýrazný svalový reliéf, pouze u obou femurů jsou vytvořeny výraznější svalové drsnatiny v oblasti velkého trochanteru tj. v místě úponu sedacích svalů. Dle tvaru brady, velikosti zubů a robusticity kostí odpovídají tyto pozůstatky nedospělému jedinci, patrně chlapci, zemřelému ve věku 9–10 let.

Obr. 16. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Lebka s dolní čelistí — hrob H 18.

Hrob 17/1991 — Část levé poloviny gracilní dolní čelisti má zachovalé dva mléčné moláry (m1, m2), první trvalý molár (M1) a založenou zubní korunku třenového zubu (P1). Zuby jsou dosti drobné, zdravé bez kazů. Zlomky kostí lebečních a úštěpy dlouhých kostí jsou spíše gracilní, bez výrazných svalových úponů s největší pravděpodobností náležely dívce, která zemřela ve věku 7–8 let.

Hrob 18/1992 — Lebka je neúplná a silně deformovaná, pravá polovina obličeje se nezachovala. Má vysoké, úzké a kolmé čelo s plochou glabelou a plochým nadobočnicovým obloukem (*arcus superciliaris*) s malým obličejem. Horní okraje očnic jsou ostré, levá očnice je oválná. Kořen nosní je středně široký, nosní kůstky konkávní. Lebeční švy jsou otevřené a členité, v oblasti týlní v levém lambdovém švu jsou vmezežené kůstky. Lebeční týl, i když je deformovaný, je vysoký a úzký, lebeční báze chybí. Svalový reliéf je nevýrazný, bradavkové výběžky malé, lebka je velmi gracilní (obr. 16). Na levé polovině lebky (v oblasti kosti čelní, týlní a části temenní) byla silnější vrstva okrového barvíva, které prosáкло do vnitřního endocrania a ulpělo v narušené lebeční kostní vrstvě — diploe.

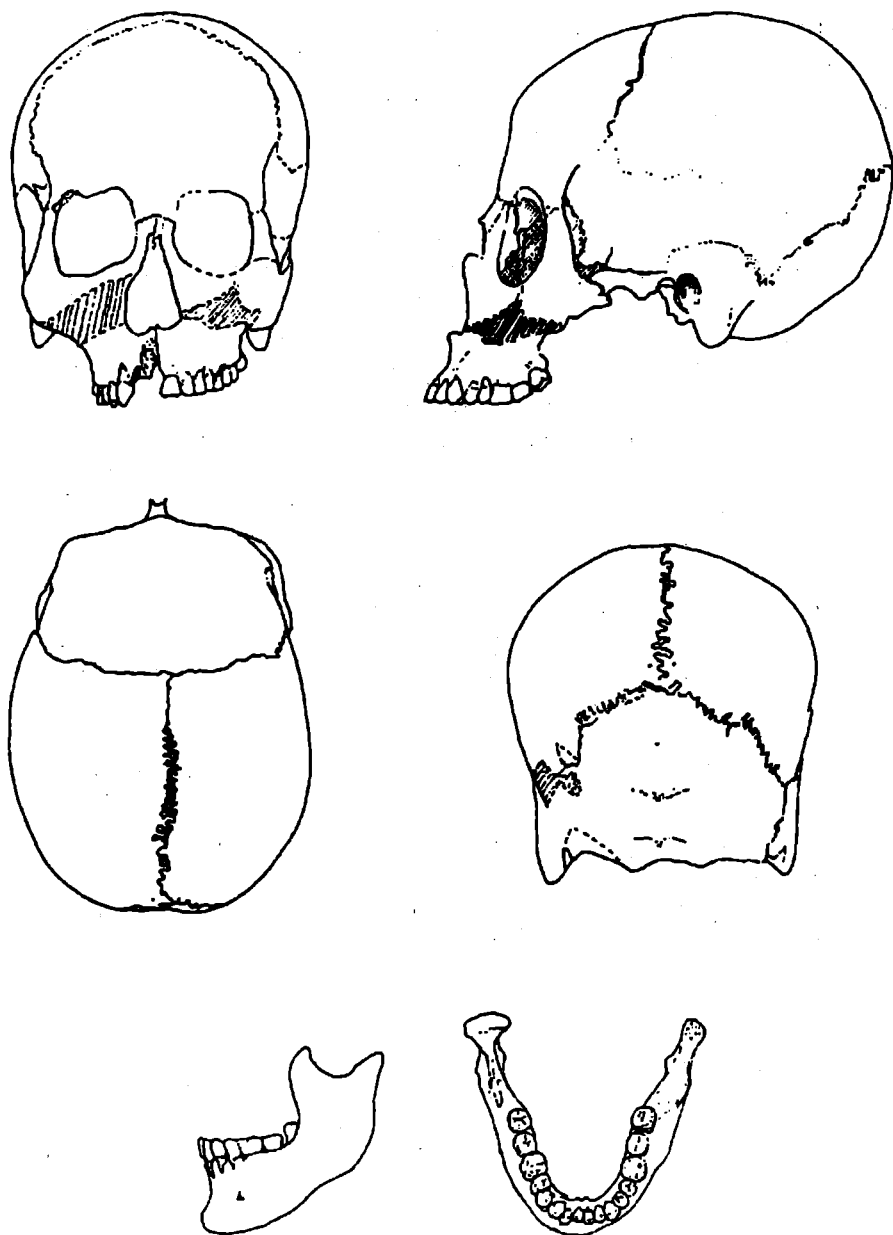
Dolní čelist je velmi krátká a úzká s plochou bradou, nízká v symfýze. *Tuberositas masseterica* při úhlu mandibuly je slabá, zubní oblouk je malý s menším poloměrem zakřivení. Zachovalé zuby jsou zdravé, třetí moláry M3 nejsou prořezány, což odpovídá juvenilnímu věku do 20ti let.

Postkranální skelet je gracilně stavěný s nevýrazným svalovým reliéfem, u obou kostí pažních je perforována *fossa oleocrani*, epifýzy dlouhých kostí nejsou plně přirostlé.

Stehenní kosti jsou gracilní, přesto kostěné výběžky (*trochantery*) v místě úponů sedacích svalů vytvářejí ploché postranní kostěné lemy, celkově jsou v průřezu pilastrické (velmi ploché). Na pánevních kostech má *incisura ischiadica major* otevřený tvar, tedy typický ženský znak. Výška postavy byla vypočtena na 154–156 cm. Dle stavu zubů, ne zcela přirostlých epifýz s diafýzami dlouhých kostí tato žena zemřela ve věku 18 — 20ti let.

Hrob 19/1992 — Lebka je velmi disproportionálně stavěná. Obličej má vysoký s výraznou prognatií. Čelo je klenuté, velmi úzké s plochou glabelou. Očnice vysoké, horní okraje očnic jsou tupé. Lebeční týl má výraznější reliéf *protuberantia occipitalis externa*, bradavkové výběžky jsou středně velké, lebeční švy jsou velmi členité a otevřené. Tento jedinec svojí lebeční kapacitou 1221 cm², nedosahuje ani stanovenou nejmenší mužskou kategorii oligokefalů (1300 cm²), ale svojí lebeční kapacitou se řadí do kategorie euenkefalických žen (1151–1300).

Dolní čelist má zubní oblouk zaobleného tvaru, je vysoká v symfýze s prominující bradou. Zuby jsou zdravé bez kazů, u třetích stoliček (molárů -M3) nejsou obroušené zubní korunky, neboť nebyly plně v okluzi, což řadí tohoto jedince do věkové kategorie do 20ti let (obr. 17).

Obr. 17. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Lebka s dolní čelistí — hrob H 19.

Postkranální skelet je velmi robustní, zvláště dolní končetiny. Femury mají mohutné kloubní hlavice, výrazný reliéf svalových úponů tvořící až kostěné drsné hrany na zadní straně stehenních kostí. Mohutnější stavba horních částí kostí

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

stehenních spoluvytváří výrazné postranní kostěné lemy. Distální kloubní hlavice — epifyzy nejsou plně přirostlé k proximálním diafyzám, zachovány jsou v neukončeném stadiu srůstu vytvářející jedinou kost. Rovněž na kostech pánevních nejsou zcela přirostlé a osifikované hřebeny kyčelní, což potvrzuje, že se jedná o pozůstatky jedince juvenilního věku.

Celková masivnost a robusticita skeletu, mohutné kloubní hlavice, výrazné svalové úpony a evidentní mužský znak vytvořený na pánevní kosti tj. uzavřený tvar *incisura ischiadica major*, lze označit za pozůstatky muže vysokého 169 cm a zemřelého ve věku 20–21 let.

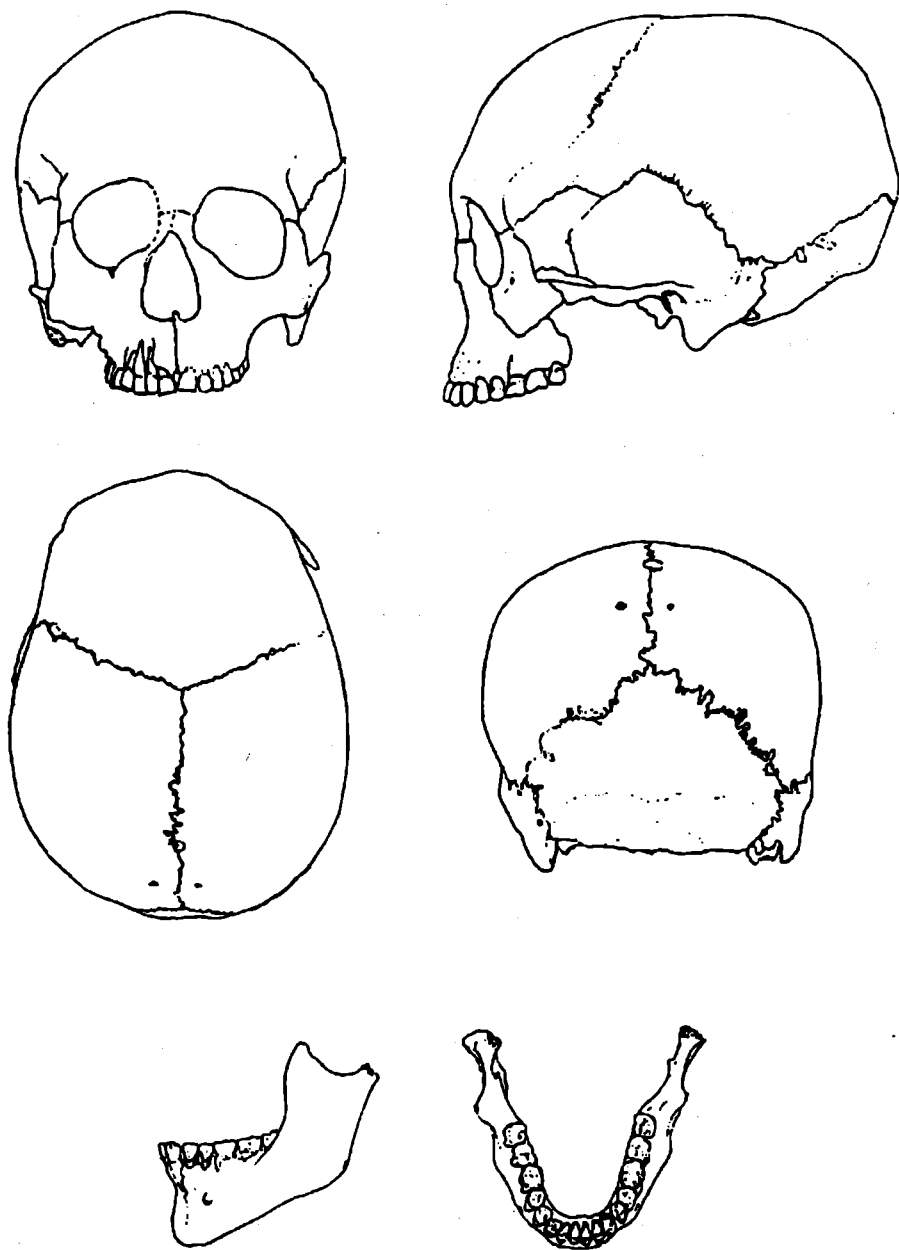
Hrob 20/1992 — Lebka je velmi nízká, mírně deformovaná tlakem půdy, má středně velký obličej, s glabelou I. — II. stupně, je klenutá v místě přechodu v *sutura frontonasalis*. Očnice středně velké s oblými okraji, ploché mírně ubíhavé čelo a vytvořené *tuberculum marginale*. Lebeční týl je dosti vysazený s výrazným reliéfem na *planum nuchale*, má zachovaný pouze levý středně velký výběžek *processus mastoideus*. Lebeční švy jsou členité a otevřené. Kapacita lebeční 1 400 cm³ odpovídá střední velikosti obvyklé u mužských jedinců.

Dolní čelist je vysoká v symfýze, s velmi výraznou hranatou bradou, při úhlu čelisti je výrazná *tuberositas masseterica*. Čelist je krátká a široká, zuby jsou zdravé bez kazů, se střední abrazí s výjimkou třetích molárů, které jsou neobroušené.

Postkranální skelet je méně robustní než skelet jedince z hrobu H 19, rovněž kloubní srůsty jsou v počátečních stádiích přirůstání, téměř nepřirostlé, jedná se tedy jednoznačně o jedince mladšího 20ti let (obr. 18). Dlouhé kosti jsou středně robustní, s méně výrazným povrchovým reliéfem svalových úpnů. Výška postavy byla vypočtena na 165–166 cm. Určité charakteristické znaky na lebce a kosti pánevní jednoznačně potvrzují, že tyto pozůstatky náležely muži zemřelému ve věku 17–19ti let.

Hrob 21/1992 — Z hrobové jámy byly vyzvednuty sekundárně narušené pozůstatky dvou jedinců. Z dospělého jedince se zachovala pravá polovina čelní kosti s glabelou II. stupně, fragment horní čelisti se zachovalými zuby: I, P1, P2 a izolovanými zuby z horní čelisti M2, M3, které vykazují střední až pokročilou abrazi. Z lebečních kostí je to neúplná levá temenní kost s částí otevřených lebečních švů a úlomek kosti týlní.

Z postkranálního skeletu to jsou robustní stehenní a holení kosti, které mají mohutné kloubní hlavice a velmi výrazný povrchový reliéf svalových úponů. Na pánevní kosti je uzavřený tvar (*incisura ischiadica major*) obráceného písmene „J“ což odpovídá pozůstatkům muže, dle souhrnu všech znaků jde o pozůstatky adultního jedince, věku do 30ti let.

Obr. 18. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Lebka s dolní čelistí — hrob H 20.

SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

Z nedospělého jedince se zachovala pouze pravá gracilní stehenní kost, bez přirostlých epifýz, svojí délkou odpovídá věku malého dítěte patřícího do kategorie Infans II.

Síla lebečních kostí, výraznější nadobočnicový val na čelní kosti, značná robusticita zachovalé části skeletu a dlouhých kostí odpovídá pozůstatkům muže, dle zubní abraze zemřelého v adultním věku do 30ti let. Druhý nedospělý jedinec zemřel ve věku 8 — 10ti let.

Hrob 22/1993 — Z drobných nepatrných pozůstatků jsou zachovány jen malé úštěpy z lebky, fragmenty čelistí a zlomky dlouhých kostí. Identifikaci věku dokládají zachovalé mléčné zuby i 1, i 2, c, m 1 a část založené zubní korunky I 1 z trvalých zubů. Neúplné pozůstatky odpovídají věku 2 — 2,5 roku tohoto malého dítěte.

Hrob 23/1993 — Lebka dítěte je mírně poškozená půdním tlakem. Dolní čelist má zachované mléčné zuby, (kompletní chrup) a založené korunky trvalých zubů (I1, I2, M1 a částečně M2). Ve fragmentu horní čelisti jsou dva mléčné zuby (i 2, c), zbývající část zubů je izolovaná. Stav prožvání zubů odpovídá věku 6ti let tohoto dítěte.

Postkranialní skelet nemá přirostlé epifýzy s diafýzami dlouhých kostí, což potvrzuje nedospělý věk tohoto dítěte. Rovněž pánevní kost je složena ze tří jednotlivých kostí, není osifikována a srostlá v jednu kost spojenou v kloubním acetabulu. Určujícím znakem pro stanovení věku je zubní věk, 6 let.

III. ANTROPOLOGICKÁ ANALÝZA

Pro posouzení máme k dispozici jednotlivé velmi nesourodé kosterní nálezy dětí a dospělých jedinců různého věku a zachovalosti. Nálezy dětských koster je obtížné jakkoliv hodnotit, jsou převážně fragmentálně zachovalé a mají pouze výpovědní hodnotu určující jejich věk, v našem případě u hrobů H 15, H 17, H 21, H 22 s výjimkou H 23.

Skupinu pěti dětí lze rozdělit do dvou věkových kategorií, infans I.: věk od narození do 7 let, infans II.: věk od 7 do 14 let. Zde jsou děti zastoupeny v obou skupinách, tato skutečnost je důležitá při hodnocení rozsáhlejšího naleziště, neboť souvisí s porodní a dětskou úmrtností.

Nálezy dětských koster z Těšetic (1986–1993)

Hrobové jámy	H15	H17	H 21	H 22	H 23
Infans I	—	—	—	2–2,5 let	6 let
Infans II	9–10 let	7–8 let	8–10 let	—	—

Ke srovnání kosterních nálezů v sektoru A 4, dospělého jedince a dvou juvenilních koster uvádíme i nález dospělé ženy ze sektoru A 1. Je zajímavou okolností, že v rámci tohoto seskupení se jedná o velmi nedospělé nebo mladé jedince. Mladé ženy a muže, dospělého muže, ženy a muže středního věku. I když nálezy z tohoto sídliště nejsou početné, víme, že ve srovnání s předběžnými výsledky neolitického naleziště ve Vedrovicích jsou odlišné. Z tak rozsáhlého neolitického pohřebiště cca. přes 100 hrobových celků je znám pouze jeden případ pohřbení mladé 17 — 18ti leté ženy. Zde se jedná o velmi výjimečný hrob 9/88, s unikátně zdobenou kostrou mladé ženy (korálkový závěs na hlavě, spondylový náramek, spondylová spona a více než 200 korálek a 70 drobných mušlí). Rovněž u nálezů kosterních pozůstatků mužů ve Vedrovicích převažují muži adultního věku od 30 do 45 let, a staršího věku 50 až 60ti let. Případy pohřbení mladých mužů jako v Těšeticích nejsou známe.

Nálezy dospělých koster z Těšetic (1986–1993)

Hrobové jámy	H 11	H 18	H 19	H 20	H 21
Juvenilní věk	—	žena 18–20 let	muž 20–21 let	muž 17–19 let	—
Adultní věk	žena 30–40 let	—	—	—	muž 30 let

V těchto souvislostech je nutné řešit řadu nezodpovězených otázek souvisejících s problematikou neolitické populace na Moravě. Hlavní problém nespočívá v nedostatku antropologického materiálu, spočívá v zdlouhavém zpracování. Tak se v literatuře stále cituje lebka z Rybníků (Stloukal 1960), předběžné hodnocení nálezů antropologického neolitického materiálu (Jelínek 1964), stručné srovnání neolitických nálezů z Československa v širších souvislostech (Jelínek 1973). Nálezy seskupených hrobů na neolitickém sídlišti v Těšeticích vytváří menší a prozatím neúplný populační celek. Teprve po zpracování antropologického neolitického materiálu z Vedrovic budou naše poznatky o morfologickém charakteru, zdravotním stavu a demografii neolitické populace na Moravě mít svoji platnost.

Přehled nálezů hrobů LnK s kosterními pozůstatky dle pohlaví a věku: (Těšetice 1986 — 1993)

H 11	H 15	H 17	H 18	H 19	H 20	H 21	H 22	H 23
žena	dítě	dítě	žena	muž	muž	muž+dítě	dítě	dítě
30–40	9–10	7–8	18–20	20–21	17–19	30 + 8–10	2–2,5	6

IV. ARCHEOLOGICKÁ CHARAKTERISTKA

Výrazná kumulace hrobů datovaných do období kultury s Lnk a další hroby zničené orbou představují v rámci sídlištní zástavby neolitického sídliště kultury s Lnk zajímavou složku. Zachovaná skupina kostrových hrobů má nejednotnou orientaci hrobových jam i pohřbených osob (srov. obr. 3). Z hlediska metodického popisována kumulace nositelů kultury s lineární keramikou prokazuje některé zvláštní jevy, které se vyskytly při jejich zkoumání. Většina z nich neprokázala jednoznačné vyrýsování hrobových jam na povrchu, byly nalezeny dodatečně. Například hrob 19: jeho půdorys vůbec nevystupoval na začištěném podloží, ale byl zjištěn až při vybírání „kúlové jamky“, která se vyskytla v místech lebky. Teprve po snížení podloží zhruba o 5 cm se postupně začala objevovat hrobová jáma. Podobná situace byla prokázána u hrobu H 22, kde na jeho místě na začištěném podloží vystupovaly kúlové jamky označené jako 823 a 824. Po roční pauze, v následující sezóně, kdy byly dobírány druhé poloviny kúlových jamek v místě kúlové jamky 823 byly nalezeny drobné kůstky a dětské zuby v hrobové jámě H 22. Opět nutno zdůraznit, že hrobová jáma vůbec nebyla viditelná a její obrysy byly patrné po snížení podloží a po roční pauze. Podobný případ se udál s hrobem H 23, který rovněž na začištěném podloží vůbec nevystoupil. Původně na jeho místě vystupovala na sprašovém podloží kúlová jamka č. 830 a při vybírání její druhé poloviny se našla lebka a po snížení sprašového podloží asi o 2 cm se rozpoznala nevýrazná hrobová jáma. Stejně jako u hrobů H 18 a H 20 se keramika nacházela v částečně zasypané hrobové jámě společně a u hrobu H 23 byl v zásypu nad kostrou ještě kámen. Další předměty oblézek a podložka ležely na dně hrobové jámy ve stejné úrovni jako skrčená kostra dítěte.

Hodnocená kumulace hrobů v rámci lineárního sídliště přináší nové poznatky o pohřebním ritu a uspořádání hrobů uvnitř sídlištní zástavby kultury s lineární keramikou. Problematikou pohřebišť a pohřebního ritu v době trvání kultury s Lnk jsme se zmiňovali již při příležitosti hodnocení hrobu H 11 v sektoru A 1 a poukázali jsme na podobné nálezy v rámci Moravy (Košťuřík-Lorencová 1989–1990, 107–110).

Z hlediska archeologického je zajímavý hrob H 18, který patřil juvenilní ženě. Podle pozorování v terénu byl zaspáván postupně a poblíž hrobové jámy v místech lebky ležela neúplná nádoba se zbytky červeného barviva, které kromě nádoby částečně obklopovalo i lebku. Takto umístěná nádoba u pohřbeného jedince představuje určitou zvláštnost. Další hrob H 20 měl rovněž přídavné nádoby, které nebyly umístěny v jednom horizontu s kostrou, ale nacházely se asi 50–60 cm nad dnem hrobové jámy. Podle pozorování v terénu je opět nesporné, že se do hrobu dostaly až po jeho částečném zasypaní, a byly uloženy v místech nad skrčenýma nohama. Hrob patřil dospělému jedinci a opět prokazuje málo obvyklý způsob ukládání přídavných věcí do hrobu. Další podobnou situaci prokázal hrob H 23, do částečně zasypaného hrobu byl přidána keramika a navíc ještě kámen.

Pokusíme-li se o stručný přehled problematiky pohřebního ritu nositelů kultury s Lnk v různých územích střední Evropy či v oblastech poměrně blízkých dojdeme k závěrům, že existují hroby nebo seskupení hrobů na sídlištích a regulérní pohřebiště. Na moravském území jsou doloženy oba případy, bohužel však dosud jediné pohřebiště z Moravy (Vedrovice) není publikováno. Podobná situace je též v sousedním Rakousku, odkud známe většinou ojedinělé hroby na sídlištích (Lenneis — Neugebauer-Maresch — Ruttkay 1995, 34–39). Na Slovensku mimo ojedinělých hrobů je známo velké pohřebiště z Nítry (Pavúk 1972), které podrobně zpracoval J. Pavúk a poukázal na četné analogie v rámci Evropy (Pavúk 1972, 87–99). Poměrně málo hrobových nálezů dokládají maďarští autoři z oblasti Potisi, kde vystupují spíše ojedinělé hroby či skupinky hrobů na sídlištích (Kalicz — Makkay 1977, 73–83). Podobná situace se jeví i v Čechách, kde existuje velký nepoměr mezi počtem sídlišť a hrobovými nálezy (Pleiner a kol. 1978, 184–185). S ojedinělými hroby nositelů kultury s Lnk se setkáváme na území dnešního Polska, kde je doloženo pouze několik hrobů, ale s poměrně bohatou výbavou (Godłowska — Kulczycka-Leciejewiczowa — Machnik — Wiślański 1979, 92–94).

Daleko více hrobových nálezů ze sídlišť a regulérních pohřebišť je známo ze západní Evropy. Mezi ně patří například nedávno publikované pohřebiště z Bavorska — Essenbach-Ammerbreite (Brink-Kloke 1990) a pohřebiště z Rixheim (Gallay — Schweitzer 1971), které již bylo prozkoumáno dříve. Analýze západoevropských pohřebišť bylo věnováno mnoho studií a mezi ty důležité patří práce O. Höckmanna (1982) a H. P. Storcha (1984–85), v níž je obsažen soupis a podrobný rozbor jak archeologického, tak i antropologického materiálu.

Shrňeme-li naše poznatky o kumulaci hrobů kultury s Lnk, můžeme konstatovat, že nejvíce hrobů prozkoumaných v sektoru A 4 na neolitickém sídlišti v Těšeticích-Kyjovicích patří dětem (H 15, H 17, H 22, H 23), ve třech hrobech byli pohřbeni muži (H 19, H 20, H 21) a pouze v jednom hrobu byla pohřbena žena ve stáří kolem 20ti let (H 18). Rozmístění skupiny hrobů poblíž sídlištních a sídelních objektů vyvolává představu o možnosti interpretovat seskupení hrobů jako doklad menšího rodového pohřebiště v rámci určité fáze lineárního sídliště.

LITERATURA

- Brink-Kloke, H. 1990: Das linienbandkeramische Gräberfeld von Essenbach-Ammerbreite, Ldkr. Landshut, Niederbayern, Germania 68, 427–481.
- Gallay, G. — Schweitzer, R. 1971: Das bandkeramische Gräberfeld von Rixheim (dép. Haut-Rhin), Archäologisches Korrespondenzblatt I, 15–22.
- Godłowska, M. — Kulczycka-Leciejewiczowa, A. — Machnik, J. — Wiślański, T. 1979: Prahistoria ziem polskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- Höckmann, O. 1982: Zur Verteilung von Männer und Frauengräbern auf Gräberfeldern des Frühneolithikums und des älteren Mittelneolithikums, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz, 29, 13–74.

**SESKUPENÍ HROBŮ NOSITELŮ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU
NA NEOLITICKÉM SÍDLIŠTI V TĚŠETICÍCH-KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO**

- Jelínek, J. 1964: Anthropologie der jüngeren Steinzeit in Mähren, *Anthropos* č. 16 (N.S.8), 1 — 110, Brno.
- Jelínek, J. 1973: Die neolithische und bronzezeitliche Besiedlung der heutigen Tschechoslowakei. *Fundamenta*, Reihe B, Band 3, pp. 186 — 200.
- Lenneis, E. — Neugebauer-Maresch, K. — Ruttkay, E. 1995: Jungsteinzeit im osten Österreichs, St. Pölten-Wien.
- Kalicz, N. — Makkay, J. 1977: Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene, Budapest.
- Košťufík, P. — Lorencová, A. 1989–1990: Kostrový hrob H 11 kultury s lineární keramikou z neolitického sídliště u Těšetic-Kyjovic, okr. Znojmo, SPFFBU E 34–35, 103–126.
- Pavúk, J. 1972: Neolithisches Gräberfeld in Nitra, *SIA* XX-1, 5–105.
- Pleiner, R. a kol. 1978: *Pravěké dějiny Čech*, Praha.
- Stloukal, M. 1960: Ein neolithischer Schädel aus Rybníky bei Mor. Krumlov. *PV* 1959, 2–22.
- Storch, H. P. 1984–85: Frühneolithische Bestattungssitten. Ein Beitrag zur Urgeschichte des südlichen Oberrheins, *Acta Praehistorica et Archaeologica* 16/17, 23–54.

**EINE GRÄBERGRUPPE DER TRÄGER
DER LINEARBANDKERAMIKKULTUR AUF DEM NEOLITHISCHEN
SIEDLUNGSPLATZ IN TĚŠETICE-KYJOVICE, BEZ. ZNOJMO**

Im Jahre 1986 wurde das erste linearbandkeramische (LBK) Grab (H11) im Sektor A (in den Quadraten 10c und 11c) des neolithischen Siedlungsplatzes in Těšetice-Kyjovice freigelegt. In den folgenden Jahren 1987–1994 entdeckte man weitere acht Gräber im Sektor A4, D (in den Quadraten 2,3,4,5 b,c,e), so daß heute aus Těšetice-Kyjovice neun Gräber (H 11, H 15, H 17, H 18, H 19, H 20, H 21, H 22, H 23) der LBK bekannt sind. Eine markante Kumulation der Gräber (Abb. 2) und weitere Gräber stellen im Rahmen der Verbauung dieses neolithischen Siedlungsplatzes eine interessante Komponente dar. Die erhaltene Gruppe von Skelettgräbern weist weder bei den Gruben noch bei den bestatteten Individuen eine einheitliche Orientation auf (Abb.3). Von methodischer Hinsicht kann man an dieser Gräbergruppe einige spezifische Eigenschaften beobachten. Die meisten Gruben zeichneten sich nicht auf der Oberfläche ab, sondern wurden erst nachträglich gefunden.

Durch die Auswertung der Gräberkumulation im Bereich der LBK-Siedlung gewann man neue Erkenntnisse über die Anordnung der Gräber im Inneren des besiedelten Raumes. Die Fragen über die Gräberfelder und die Bestattungsriten der LBK-Kultur wurden bereits bei der Behandlung des Grabes H 11 aus dem Sektor A 1 erörtert und es wurde auf ähnliche Funde aus Mähren hingewiesen (Košťufík-Lorencová 1989–1990, 107–110). Von archäologischer Sicht ist das Grab H 18 mit dem Skelett einer juvenilen Frau interessant. Nach Geländebeobachtungen wurde die Grube nach und nach verschüttet; in der Nähe des Schädels befand sich ein unvollständiges Gefäß mit Resten roten Farbstoffes, welcher zum Teil auch den Schädel umhüllte. Diese Position eines Gefäßes beim bestatteten Individuum ist ungewöhnlich. Das weitere Grab H 20 enthielt ebenfalls zusätzliche Gefäße, welche jedoch nicht in demselben Grubenboden. Nach diesen Beobachtungen wurden sie zweifellos erst im Laufe der teilweisen Verschüttung oberhalb der unteren Gliedmaßen eingebettet. Das Skelett gehörte einem erwachsenen Individuum, dem auf eine ungewöhnliche Art Beigaben ins Grab gelegt wurden. Eine ähnliche Situation wies auch das Grab H 23 auf, wo ebenfalls in die teilweise verschüttete Grube Keramik und noch eine Stein gelegt wurden.

Aus unseren Erkenntnissen über die Gräbergruppe der LBK auf der neolithischen Siedlung in Těšetice-Kyjovice geht hervor, daß die meisten im Sektor A erforschten Gräber Kindern gehören (H 15, H 17, H 22, H 23). In drei Gräbern waren Männer bestattet (H 19, H 20, H 21) und nur in einem eine junge Frau (H 18). Im Sektor A 1, außerhalb des verfolgten Areals, war eine ältere Frau (H 11) begraben. Die Verteilung von Gräbern in der Nähe von Siedlungs- und Wohnobjekten

ruft die Vorstellung einer Interpretationsmöglichkeit hervor, und zwar, daß es sich um das Gräberfeld einer kleineren Sippe im Rahmen einer bestimmten Phase der LBK-Siedlung gehandelt habe. Allgemeine Schlüsse über das Verhalten der Menschen der LBK-Kultur in Mähren kann man allerdings daraus nicht ziehen.

Der Versuch einer kurzgefaßten Charakteristik der Probleme des Bestattungsritus der Population der LBK-Kultur in Mitteleuropa muß sich auf bekannte Tatsachen beschränken: 1. Es gibt Gräber oder Gräbergruppen auf Siedlungsplätzen, 2. es gibt reguläre Gräberfelder. In Mähren sind beide Fälle bekannt, das einzige Gräberfeld von Vedrovice ist leider noch nicht veröffentlicht.